

Ս. Յարութեան Տաճարի 'Նորոգութեանց 'Նախապատրաստութիւնները

(1932 — 1958)

Սոյն գրութիւնը շարունակութիւնն է Ս. Յարութեան Տաճարին նորոգութիւնները նախորդ յօդուածին՝ գրուած Սիոնի համար երեսուն տարիներ առաջ: (ՏԷ՝ էջ 68):

1932—34 շարունակուեցան ներկի ու ծեփի սոյն նորոգութիւնները և հետզհետէ Հայեր, Յոյներ և Լատիններ համաձայնաբար նորոգեցին իրենց ալլեայլ մատուռները: Այս նորոգութիւններէն մեր Ս. Գր. Լուսաւորիչ տաճարին նորոգութիւնը եղաւ իսկապէս շատ նշանակելի և Հայ Եկեղեցիին համար շատ պատուաբեր նորոգութիւն մը, որով կարելի եղաւ նաև սոյն տաճարին տալ զուտ հայկական նկարագիր մը (տե՛ս այս մասին Սիոնի 1950 Դեկտ. թիւը):

Վերոյիշեալ նորոգութիւնները սակայն ըլլալով ընդհանրապէս Եկեղեցւոյ մէկ մասին յատուկ նորոգութիւններ, Ս. Յարութեան Տաճարի հիմնական կառոյցը չէր դադրիր ներկայացնել վտանգաւոր կացութիւն մը: Հետեւաբար Անգլիական Հոգատար Կառավարութիւնը հրաւիրեց ճար-

տարապետ Վիլյեմ Հարվին որ քննէ ամբողջ էջնքը: Հարվի իր քննութեան տեղեկագիրը հրատարակեց 1935ին, որուն հիման վրայ Հոգատար Կառավարութիւնը, երկաթեայ և փայտեայ յինարաններով ամրապնդեց Ս. Յարութեան Տաճարի բոլոր վտանգաւոր կէտերը:

1947ին, Անգլիական Հոգատար Կառավարութիւնը վերանորոգութեան գործը դարձեալ ձեռք առնելով հրաւիրեց Լոնտոնի Ֆրիման Ֆոքս ընկերութեան ներկայացուցիչ ճարտարապետ Պր. Վուլին, որ յետ քննութեան իր տեղեկագիրը ներկայացուց, և սակայն Արաք-Հրէական պատերազմին պատճառով, Տաճարի վերանորոգութեան գործը ընդհատուեցաւ:

1953ին, Յորդանանեան Կառավարութեան նախաձեռնութեամբ, իրաւակից Հայ, Յոյն և Լատին երեք պատրիարքարաններ, յետ խորհրդակցութեան պէտքը տեսնան յետաձգելի նորոգութեան, և հետեւաբար երեք համայնքներէն իւրաքանչիւրը բերել տուաւ իր ներկայացուցիչ ճարտարապետը: Երեքը, Հայեր՝ Պր. Մարտիրոս Ալթունեանը, Յոյներ՝ Պր. Օրլանտոսը և Բարաքէվորտոսը, իսկ Լատիններ՝ Պր. Գաբէլը, որոնք յետ քննութեան, 12 Յուլիս 1954ին ներկայացուցին իրենց տեղեկագիրը՝ ծրագիրը, Տաճարի վերանորոգելի կէտերուն և ձեռն մասին:

1955 Փետրուարին, Յորդանանեան Կառավարութիւնը հրաւիրեց դարձեալ Պր. Վուլին, որ երկրորդ քննութիւնէ մը յետոյ ներկայացուց իր նոր ծրագիրը, որուն մէջ նկատի ունեցած էր նաև երեք պատրիարքութեանց ճարտարապետներուն տեղեկագիրները: Նոյն տարին, դարձեալ Կառավա-

ձայնութեամբ նորոգած են իրենց Ս. Աբրահամի և Ս. Կատարինէի վանքերուն արտաքին պատերը, իսկ Հայերը՝ նոյն տեղը իրենց ունեցած Ս. Յովհաննէսի մատրան արտաքին և ներքին պատերը: Տեղի ունեցած այս նորոգութեանց վրայ Հայոց Պատրիարքարանին կողմէն հակիչ եղող Ս. Յարութեան Տեսուչ Տ. Յակոբ Վրդ. Թաշճեան պէտք եղած տեղեկագիրները ներկայացուցած է Ս. Աթոռոյս Գեր. Լուսարարապետ Սրբազանին՝ մատուցանելու համար Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր:

(Սիոն, 1928 Մարտ, էջ 96):

րութեան հրաւերով, Անգլիացի Պր. Պազլի Սթէնս քննեց Տաճարին կառույցը և Պարոն Վուլին հետ միասնաբար ներկայացուց իր քննութեանց տեղեկագիրը:

1955 Օգոստոս 24ին, եօթը կաթոլիկ ազգերէ՝ եօթը ճարտարապետներ, խորհըր-

մասնաւորաբար մեծ Բուրաշէնի (Rotunda) և Տաճարի հարաւային և հիւսիսային թեւերուն մէջ, թէ՛ ներքին և թէ՛ արտաքին երեսներու վրայ, Վասնղի այս երկու թեւերուն կեդրոնը գտնուող Յունաց քաթօլիքօնի գմբէթը, որ վերաշինուած էր 1927ի

Ս. Յարութեան Տաճարի հարաւային թեւի վերանորոգութեան, 19 Մարտ 1958ի ժողովը, ուր ստորագրուեցաւ նորոգութեան վերջնական համաձայնութիւնը: — Մեր Պատրիարքարանի ներկայացուցիչներն են, աջէն ձախ՝ Հոգ. Տ. Զաւէն Վրդ. Զինչինեան, Հոգ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գաբրիէան, Տիար Կարպիս Հինդլեան եւ երկաշափ Տիար Մուսալլամ (նստած):

դակցաբար երեք պատրիարքութեանց ճարտարապետներուն, ներկայացուցին նորոգութեանց շուրջ իրենց տեսակէտը:

Այս բոլոր քննութիւններն ալ կ'եզրակացնէին Տաճարին հիմնական վերանորոգութեան անմիջական անհրաժեշտութիւնը

երկրաշարժէն յետոյ, իր զանգուածի չափազանց ծանրութեամբ խախտած էր Տաճարի ընդհանուր մարմնին և մասնաւորաբար հարաւային և հիւսիսային թեւերուն հաւասարակշռութիւնը, որոնք այս պայմաններուն տակ կ'ընկնէին գէպի գուրս:

Հարաւային թևի կառույցը, իր գլխաւոր մուտքի հանգամանքով, ինչպէս նաև ամենէն աւելի վտանգուած ըլլալուն պատճառով՝ անհրաժեշտ էր որ ամենէն առաջ ենթարկուէր նորոգութեան: Հետևաբար երեք պատրիարքարաններու ճարտարապետները 27 Դեկտ. 1955ին հարաւային թևի նորոգութեան ծրագիր մը մշակեցին և ներկայացուցին երեք պատրիարքարաններուն և կառավարութեան: Յորդանանեան կառավարութիւնը, 27 Մարտ 1956ին, այս ծրագրի հիման վրայ հրահանգեց երեք ազգաց ձեռնարկել նորոգութեանց, և թէ երեք ճարտարապետներու այս մարմինը պէտք է ունենար երեք ազգերէն ընտրուած իր գըլխաւոր ճարտարապետը, իսկ սքաքսֆոլդի վերաբերեալ անհամաձայնութիւններն ալ պիտի նիւթ ըլլային ուրիշ յանձնաժողովի մը, բաղկացած երեք ազգաց ներկայացուցիչներէն, նախագահութեամբ Յորդանանեան կառավարութեան ներկայացուցիչին:

Այնուհետև երեք պատրիարքարաններու միջև երկար խորհրդակցութեանց առարկայ եղաւ գլխաւոր ճարտարապետի ընտրութիւնը, որ պէտք է ըլլար երեք ազգաց ի. Տեղիաց վէճերէն վեր և չէզոք անձնաւորութիւն մը, և դժբախտաբար կարելի չեղաւ եզրակացութեան մը յանգիլ:

Երեք ազգաց ճարտարապետները պարբերական հանգիպումներով մշակեցին նորոգութեան և այլ յարակից հարցերու վերաբերեալ ծրագիրներ:

21 Փետրուար 1958ին, Ս. Յարութեան հարաւային թևի նորոգութեան իրենց ծրագրիւր անոնք ներկայացուցին երեք ազգաց ներկայացուցիչներու ժողովին՝ գումարուած մեր Պատրիարքարանին մէջ(*), և արժանացաւ երեք ազգաց հաւանութեան: Իսկ 4 Մարտ 1958ին, երեք ազգաց ներկայացուցիչներ ուրիշ ժողով մը ունեցան Յունաց Պատրիարքարանին մէջ, ուր հարաւային թևի վերանորոգութեան ծրագիրը

ստորագրուեցաւ երեք պատրիարքութեանց ներկայացուցիչներէն և որոշուեցաւ որ լմացնելէ յետոյ այս համաձայնութիւնը Յորդանանեան կառավարութեան, Ս. Զատիկէն յետոյ սկսին հարաւային թևի վերանորոգութիւնը:

Հարաւային թևի վերանորոգութիւնը պիտի կատարուի հետևեալ ձևով. —

1. — Բնութիւն և ամրացում հարաւային թևի հիմերու:

2. — Պատանաւեղիլի առաստաղի ամրացում և վերաշինութիւն:

3. — Պատերու ձեւերու մաքրութիւն և մաշած քարերու վերանորոգում:

4. — Վտանգուած կամարներու ամրացում:

5. — Պէթօն արմէ շղթաներով շէնքի վտանգուած մասերու ամրապնդում և օղակաւորում:

6. — Պատերու մէջ գոյացած վտանգաւոր բացուածքներու ամրացումն շաղախի ներարկումով:

7. — Վտանգուած կէտերուն պէթօն արմէ յնարաններով ամրապնդում և ապա վերացում ներկայ փայտեայ և երկաթեայ տգեղ յնարաններուն, եթէ կարելի ըլլայ:

8. — Եթէ հնագիտական արժէքով յայտնութիւններ մէջտեղ ելլեն, անոնք պիտի պահուին երեք պատրիարքարաններու համաձայնութեամբ:

9. — Նորոգութիւնները պիտի չի փնասեն որեւէ ձևով գոյութիւն ունեցող իրաւակարգին (Status Quo):

Իսկապէս ուրախառիթ պարագայ մըն է որ 30 տարիներու բանակցութիւններէ յետոյ, կարելի եղաւ համաձայնիլ Ս. Յարութեան Տաճարի գէթ կարեւոր մէկ մասի նորոգութեան, որ նախասկիզբն է ամբողջ Տաճարի վերանորոգութեան մեծածախս գործին: Այս ծախսը պիտի հոգան Հայոց, Յունաց և Լատինաց Պատրիարքարանները հաւասար բաժիններով:

ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԴ. ԳԱՅԻԿԵԱՆ

(*) Երեք պատրիարքութեանց ժողովները տեղի կ'ունենան կարգով Հայոց, Յունաց և Լատինաց Պատրիարքարաններուն մէջ: